

УДК 821.16.09'06-005.216 (Мак'юен)

DOI <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2022/4/3>

Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ

кандидат філологічних наук, науковий співробітник відділу зарубіжних і слов'янських літератур, Інститут літератури імені Т.Г. Шевченка, Національна академія наук України, вул. М. Грушевського, 4, м. Київ, Україна, 01001

ORCID: 0000-0002-2838-6086

Бібліографічний опис статті: Дроздовський, Д. (2022). Проблемно-тематичні комплекси в романі «Уроки» (2022) І. Мак'юена: топика «шляху героя». *Folia Philologica*, 4, 17–24, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2022/4/3>

ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНІ КОМПЛЕКСИ В РОМАНІ «УРОКИ» (2022) І. МАК'ЮЕНА: ТОПІКА «ШЛЯХУ ГЕРОЯ»

У статті розглядається проблемно-тематичний ландшафт, експлікований у постпостмодерністському романі «Уроки» (2022) Ієна Мак'юена. Досліджено філософські аспекти твору британського письменника, зокрема репрезентацію екологічних проблем, що визначають формування світогляду протагоніста (Роланда). З'ясовано жанрову специфікацію твору та окреслено перелік жанрових форм, експлікованих у романі «Уроки». Наголошено на реактуалізації топіки романтичного дискурсу (увага до метафізичного/трансцендентального, представленого за допомогою музики, особливого світогляду), що загалом притаманне британському постпостмодерністському роману. Визначено спектр проблемно-тематичних комплексів, що визначають екзистенційний та епістемологічний ландшафт роману: взаємодія еротичних і танатологічних аспектів у житті протагоніста, проблеми тілесності, мотив дорослішання, усвідомлення планетарної загрози для людства, крихкість людського життя в другій половині – наприкінці ХХ ст. Проаналізовано, у якій спосіб у романі конкретні події в житті Роланда зіставлено з історичними суспільно-політичними подіями, як конкретно й загальне взаємодіє в художньому просторі роману. Наголошено на формах експлікації мотиву дороги в «Уроках» І. Мак'юена, визначено субмотив самопізнання, переосмислення помилок і самовдосконалення тощо. У такий спосіб окремі змістові блоки роману актуалізують метажанровий патерн містерії, який протистойть карнавалізації дійсності в постмодерністських романах. Протагоніст розуміє кризу політичних інститутів та небезпеку ідеології, що прагне будь-що підкорити індивіда. Політика СРСР в опосередкований спосіб впливає на формування світогляду британського юнака Роланда, даючи можливість йому вперше усвідомити власну конечність через осмислення гіпотетично можливого ядерного вибуху. Друга глобальна проблема, представлена в романі як наслідок радянської ідеології, – Чорнобильська катастрофа. У творі розкрито етапи формування екзистенційно значущих категорій і цінностей у житті протагоніста: детективний сюжет, якому підпорядкована ключова інтрига в романі, накладається на соціальну критику влади, політичного дискурсу загалом, питань екологічної політики тощо, поєднуючи скепсис, іронію із намаганням Роланда з'ясувати буття людини й людства як тілесного, так і ідеалістично-метафізичного.

Ключові слова: постпостмодернізм, сучасний британський роман, Ієн Мак'юен, екологічна свідомість, глобальні катастрофи, тілесність.

Dmytro DROZDOVSKYI

PhD in Philology, Academic Fellow at the Department of Foreign and Slavic Literatures, Taras Shevchenko Institute of Literature, The National Academy of Sciences of Ukraine, M. Hrushevskiy Str. 4, Kyiv, Ukraine, 01001

ORCID: 0000-0002-2838-6086

To cite this article: Drozdovskyi, D. (2022). Problemno-tematychni kompleksy u romani “Uroky” (2022) I. McEwana: topica “shlyahu geroua”. [The score of problem-thematic complexes in I. McEwan’s novel “Lessons” (2022): the topic of “the way of the hero”]. *Folia Philologica*, 4, 17–24, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2022/4/3>

THE SCORE OF PROBLEM-THEMATIC COMPLEXES IN I. MCEWAN’S NOVEL “LESSONS” (2022): THE TOPIC OF “THE WAY OF THE HERO”

In the paper, the author explores the problem-thematic landscape explicated in Ian McEwan’s post-postmodern novel “Lessons” (2022). Philosophical aspects of the literary work by the British writer have been studied, in particular,

the representation of environmental issues that shape the worldview of the protagonist (Roland). The genre specification of the novel has been clarified, and the genre forms exploited in the novel *Lessons* have been outlined. Emphasis is placed on the reinforcement of the topics of romantic discourse (with a focus on the metaphysical/transcendental phenomenon represented through music), which is a general typological feature of the British post-postmodern novel. The scope of problem-thematic complexes that define the existential and epistemological landscape of the novel has been determined: the interaction of erotic and thanatological aspects in the life of the protagonist, problems of sexuality, the motif of Roland's coming of age, awareness of the planetary threat to humanity, the fragility of human life in the second half – end of the 20th century. The specific events in Roland's life are compared with historical, social and political events, particularly in terms of how the specific and general interact in the space of the novel. Emphasis is placed on the forms of explication of the road motif in McEwan's *Lessons*, which involves the sub-motif of self-discovery, rethinking mistakes and self-improvement, etc. In this way, the thematic aspects of the novel reveal the meta-genre pattern of mystery, which opposes the carnivalization of reality in postmodern novels. The protagonist understands the crisis of political institutions and the danger of an ideology that seeks to conquer the individual at all costs. The policy of the USSR indirectly affects the formation of the worldview of the young British man, Roland, giving him the opportunity to accept for the first time his own finitude through the understanding of a hypothetically possible nuclear explosion. The second global problem discussed in the novel as a consequence of the Soviet ideology, is the Chernobyl disaster. The novel reveals the stages of formation of existentially significant categories and values in the life of the protagonist.

The detective plot, which revolves around the key intrigue in the novel, intersects with social criticism of power, political discourse in general, environmental policy, etc., combining skepticism and irony with Roland's attempt to find out the essence of human beings: both physical and metaphysical.

Key words: post-postmodernism, contemporary British novel, Ian McEwan, ecological consciousness, global catastrophes, corporeality.

Актуальність проблеми. 27 травня 2022 р. Іен Мак'юен (Ian McEwan) узяв участь у літературному заході "Voices of Ukraine: authors read from the literature of Ukraine", що відбувся на підтримку України. Захід було анонсовано у соцмережах на початку весни 2022 р. І. Мак'юен висловлює підтримку Україні, взявши участь у літературних читаннях разом із прозаїком Карлом Ов Кнауґаард (Karl Ove Knausgaard), поеткою Еліс Освалд (Alice Oswald) та нейрохірургом Генрі Маршем (Henry Marsh), чия праця була перекладена українською мовою та видана в Україні. У заході також узяв участь письменник Каліб Азумаг Нелсон (Caleb Azumah Nelson) (докладніше про подію за участю І. Мак'юена: https://membership.theguardian.com/event/voices-of-ukraine-authors-read-from-the-literature-of-ukraine-301329794527?fbclid=IwAR0mE-7iFOGG_SViO4S7tbICiNcuk_Ylegf3KgNpdQR2SHRu8SqNCLWyrM).

За кілька місяців після анонсованого заходу опубліковано роман «Уроки» Іена Мак'юена ("Lessons", 2022; автор щиро вдячний британському письменникові, агентові автора Кристіану Льюїсу (Christian Lewis) й видавництву (зокрема, й "ANA Baltic Ltd" і Kristine Shatrovska) за можливість працювати з рукописом роману, який цитовано у статті за електронною версією видання. У романі письменник значною мірою загострює питання на мілітаристському дискурсі, зокрема, аналізуючи

вплив глобальної ядерної загрози на свідомість протагоніста, його почуття й життєсвіт загалом. У творі йдеться про те, що, наприклад, "Alissa's departure had weakened him and the catastrophe of Chernobyl had made him fearful" (McEwan, 2022: 111). Можливість ядерного протистояння між СРСР та США в період «Карибської кризи» є важливим чинником тематологічного ландшафту роману, топіка якого зумовлена осмисленням формування Роланда під впливом зовнішніх суспільно-політичних факторів (тема війни, ядерної загрози тощо). Повідомлення про війну, які потрапляють у середовище британського коледжу, формують у протагоніста новий досвід в аспекті осмислення власного ставлення до смерті (як своєї, так і більшості людей на планеті внаслідок можливого ядерного вибуху).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стаття є першою у вітчизняному і загалом європейському літературознавстві спробою наукового аналізу проблемно-тематичного ландшафту, опублікованого у вересні 2022 року роману «Уроки» британського письменника І. Мак'юена. Зазначена особливість детермінує невивченість об'єкта дослідження в науці.

Джеймс Ейчисон (James Acheson), аналізуючи прозу І. Мак'юена, звертає увагу на наявність у ній «усезнаючого наратора», який є «аналогом Бога, який знає про нібито «реальних» людей, які є персонажами роману» ("an analogue of God who knows about

ostensibly 'real' people who serve as the novel's characters") (The contemporary British novel since 2000, 2017: 2). У романі «Уроки» ця специфіка відображається в аспекті особливостей оповіді: наратор знає про все, що відбулося в житті протагоніста, знає, зокрема, у який спосіб минулі події вплинули на його теперішній світогляд і сформували відповідний життєсвіт. Аналізуючи роман «Сонячна» ("Solar") І. Мак'юена, Девід Пантер (David Punter) звертає увагу на таку характеристику протагоніста твору: «Але, мабуть, що є ще цікавішим і що справді засмучує тут, так це «порожнеча»; натомість попередні герої Мак'юена були, принаймні в певному сенсі, надто «наповненими» – сповненими амбіцій, сповненими заможного життя <...> – Бієрд рефлекторно відчуває у собі порожнечу» ("But perhaps what is more interesting, and indeed distressing, here is the 'emptiness'; where McEwan's previous protagonists have been, at least in certain senses, all too 'full' – full of ambition, full of the rich life <...> – Beard reflexively senses in himself a void") (The contemporary British novel since 2000, 2017: 22). Роланд в «Уроках» також постає перед читачами в аспекті становлення; ми спостерігаємо, як формується життєва позиція персонажа, який досвід він здобуває. Персонаж із *tabula rasa* перетворюється на виразника страхів, комплексів, травм, соціальних міфів та ідеологем людини кінця ХХ ст.

Метою статті є окреслення проблемно-тематичного ландшафту роману «Уроки» І. Мак'юена (2022) в аспекті виявлення в ньому постпостмодерністської топіки (увага до соціально-політичних, екологічних та ін. глобальних проблем, які формують потребу протагоніста визначити власну екзистенцію в ціннісних, зокрема аксіологічних, гносеологічних категоріях).

Виклад основного матеріалу дослідження. Мотив *вразливості* людини постає одним із центральних у романі. Письменник показує, у який спосіб людина наприкінці ХХ ст. опинилася у ситуації глобальної небезпеки. Одна з причин полягає в нечесності політиків, які обманюють суспільство, не даючи можливості дізнатися про справжній стан речей на атомній електростанції та можливі політичні загрози. Вибух на чорнобильському реакторі в романі стає темою медіаобговорень: заголовки газет у Великій Британії таврують «політику брехні» Радян-

ського Союзу, який у гонитві за технологічними результатами не зміг належним чином гарантувати безпеку в роботі атомної електростанції. Зокрема, в романі зазначено, що "*Roland stowed the flowers in a bag that hung from the pushchair handle and unfolded the paper to read the headline again. It was of the deadpan science-fiction kind, bland and apocalyptic. Of course. The cloud always knew where it was heading. To get here from Soviet Ukraine it would have crossed other countries that mattered less. This was a local affair. It appalled him, how much of the story he already knew. A nuclear power station meltdown, explosion and fire in a faraway place called Chernobyl*" (McEwan, 2022: 35–36).

Оповідач показує, у річизі яких соціальних міфів розгортається життя людини кінця ХХ ст. Попри відкритість світу, в геополітичному вимірі залишаються «білі плями», про які люди нічого не знають (наприклад, ситуація в Лівії; зрештою робота Чорнобиля показала, наскільки значущим був розрив між політичною риторикою та справжнім станом речей у технологічному аспекті у СРСР). З огляду на це політика, як вважає протагоніст, має бути змінена після Чорнобильської катастрофи: "*Roland elaborated his theory that the Chernobyl disaster would mark the beginning of the end for nuclear weapons. Suppose NATO had launched a tactical device at Ukraine to halt a Russian tank advance – see how we all suffered, poisoned from Dublin to the Urals, from Finland to Lombardy*" (McEwan, 2022: 73).

Оповідач вдається до виразальних засобів, які сприяють візуалізації художньої реальності, хоча роману й не властиве вживання дієслів переважно в теперішньому часі, що зближувало б твір із кіносценарієм. Більшість описів у творі в минулому часі, наприклад: "*Her displeasure came as a quick exhalation through her nostrils, a reverse sniff he had heard before. Her fingers found his inside leg, just at the hem of his grey shorts, and pinched him hard*" (9) або ж: "*Her sternness wiped away what had just happened. It was gone and he already doubted his memory of it. He hesitated before yet another of those blinding encounters with the ways of adults. They never told you what they knew. They concealed from you the boundaries of your ignorance. What happened, whatever it was, must be his fault, and disobedience was against his nature*" (McEwan, 2022: 9).

У романі розповідається про життя Роланда, історію його становлення, приїзд батьків до Великої Британії з північної Африки, перший сексуальний досвід, формування світогляду тощо. Наратор подеколи послуговується синестезійними метафорами, складними синтаксичними конструкціями, у яких наявні лексеми, що позначають колір, рух (динаміку), смак або звучання. Усе це сприяє ретардації оповіді, її повільному сприйняттю реципієнтами, які візуалізують художню дійсність у всій повноті кольорів, звуків, смаків. Автор вдається до розлогіх описів, які уповільнюють читацький темп. Письменник деталізує наратив, прагнучи, щоб читачі повірили оповідачеві й занурилися в текст так, аби мати можливість прожити життя Роланда, реконструюючи в уяві зокрема й на основі власного досвіду конкретні події з минулого. Письменник конструює художній простір у парадигмі «великого наративу»: мотив любові, вірності, переживання через зникнення людини визначають топіку роману. Роман інкорпорує кілька жанрових різновидів (історичний роман, детективний роман, роман-виховання, соціально-психологічний роман тощо). Виразною є критика політичних інститутів, відповідальних за формування соціальних міфів, які мають негативний вплив на розвиток людства.

У контексті війни в Україні 2022 року, що стала однією з найважливіших подій, обговорюваних у світових медіа, опис можливої війни СРСР та США в романі «Уроки» видається значущим і є своєрідною пересторогою щодо нинішніх воєнних подій. Війна в Україні зачепила й питання ядерної безпеки, оскільки окупанти спершу захопили Чорнобильську АЕС (мотив чорнобильської загрози також експлікований у романі), а згодом вдалися до захоплення Запорізької АЕС, що в західній рецепції сприймається як чинник ядерного шантажу в умовах війни, який може призвести до глобальних катастрофічних наслідків. Роман «Уроки» в парадигмі медіаповідомлень про війну в Україні сприймається як роман-попередження, роман-пересторога. Мотиви ядерної загрози, які експліковані у творі на тлі мотиву дорослішання головного героя, здобувають особливої соціально-політичної значущості. Роман у такому разі має значний політичний ангажемент, зумовлений нинішнім історичним

моментом – війною в Україні. Водночас письменник вдається до психологізації зазначеного аспекту, акцентуючи на внутрішніх рефлексіях персонажа, його світоглядних юнацьких змінах, зумовлених повідомленнями про можливість ядерної війни.

В «Уроках» І. Мак'юен конструює художній світ, у якому шлях героя проєктується на низку планетарних катастроф, що, відповідно, впливають на формування світогляду протагоніста, на його дорослішання і сприйняття таких явищ, як смерть. Карибська криза й протистояння між СРСР та США в 1962 році є першим планетарним явищем, яке може призвести до «випарування» людини: *"In an all-out nuclear war, he said, one of the important targets in England would be the Lakenheath airbase, less than fifty miles away. That meant that the school would be instantly obliterated, Suffolk would become a desert, and all the people in it would be – and this was the word he used – vaporized. Vaporized. Several boys echoed the word from their beds". "They were scathing, merciless with one another, too, even as they were loyal. All of this, all of them, soon to be vaporized (нідкреслення наше). He did not see how the Russians could afford to back down when the whole world was watching"* (McEwan, 2022: 128). К.-Г. Юнг зауважував, що життя героя (особистості) «аналогічним чином регулюється <...> як члена і частинки спільноти, іменованого державою, але життя націй – це потужний, стрімкий потік, що не піддається контролю окремої людини. Над цим потоком панує Той, Хто завжди був сильнішим за людей» (Юнг, 2004: 372). К.-Г. Юнг писав, що в житті «Потік політичних подій рухається, натикаючись то на один глухий кут, то на інший, як річка, стрімкій течії якої заважають яри, пагорби і болота» (Юнг, 2004, р. 372). Зазначені політичні «брили» та «перешкоди» в романі показані як чинник формування особистості персонажа, котрий розуміє, що світ не є досконалим і в ньому весь час доводиться протистояти обставинам, щоб рухатися вперед.

Доцільно визнати, що в романі «Уроки» І. Мак'юена розвинуто традиції соціально-психологічного й екологічного роману-перестороги. У творі репрезентовано історію становлення юнака, світогляд якого формується на тлі приватних і планетарних подій, які в художньому наративі міцно поєднані

(історія сексуального становлення і здобуття першого сексуального досвіду пов'язана з першим усвідомленням власної фізичної конечності внаслідок можливої ядерної війни). Тема смерті не без іронічного модусу вплетена в танатологічні мотиви: юнаки вночі жартують про смерть, про Бога, але водночас усвідомлення можливості померти, «випаруватися» стає важливим чинником світоглядних трансформацій. Раніше вони не замислювалися над тим: простір невеличкого і спокійного британського локусу, віддаленого від епіцентру світових протистоянь між СРСР і США, ніби обезпечує персонажів від усвідомлення трагічності життя й усіх катастрофічних подій, що можуть мати глобальний вияв.

Загалом роману притаманний спектр мотивів, які оприявнюють постпостмодерний дискурс: передусім ідеться про реактуалізацію тем і мотивів, пов'язаних із «великим наративом» (*grand narrative*). Еротичні й танатологічні мотиви, топика тілесності, справжність переживань, пошук самості, власного ества, формування етичних принципів і життєсвіту – перелік компонентів, які визначають ландшафт аналізованого роману І. Мак'юена. Тематичний аспект твору найперше підштовхує до інтерпретаційних шукань саме в площині філософії, зокрема етики, моралі. Письменник зупиняється на описі сексуального збудження, яке переживає протагоніст Роланд Бейнс (Roland Baines), щоб передати читачам ті глибинні порухи, які персонаж, ще до кінця не усвідомлюючи їх, прагне сприйняти. Саме з таких рефлексій формується світогляд персонажа і його життєсвіт.

У романі «Уроки» (“Lessons”) Мак'юена експліковано мотив дороги як наскрізний архетипний образ, що визначає романний ландшафт. Топика твору детермінована репрезентацією життєвого шляху протагоніста, який на своєму шляху розповідає про різні життєві випробування й, зрештою, перетворюється з хлопчика на чоловіка. В такому разі доцільно стверджувати експлікацію моделі героя (відповідно до концепції Дж. Кемпбелла) як виразний чинник роману. Шлях героя передбачає проходження низки ініціацій, які реалізують субмотив переродження персонажа, його змужніння й перетворення на «героя» в кемпбеллівському розумінні.

Переживання через можливість початку війни накладається в юнацькій уяві хлопців на

страх через те, що вони не встигнуть пізнати сексуального досвіду, а отже, і стати повноцінними «героями» в кемпбеллівській парадигмі. Автор навмисне ущільнює лінію зіткнення *Еросу* й *Танатосу*, які в романі експліковані в одному проблемно-змістовому ансамблі: “*Schoolboys knew that this was how the First World War had begun. They had written essays on the subject. Each country had said it didn't want war, and then each had joined in with a ferocity the world was still trying to understand. This time there would be no one left to try. Then what of that first sexual encounter, that beautiful dangerous mountain range? Blown away with the rest. As Roland lay waiting for sleep, he remembered his friend's question: What if you died before you had it?*» (McEwan, 2022: 128).

У романі маленький британський світ, репрезентований коледжем або ж військовими базами, протистоїть планетарному світу, який унаслідок ядерної загрози й медіаповідомленням у сприйнятті персонажів постає так само малим і екзистенційно конечним: ядерний конфлікт призведе до планетарних і цивілізаційних змін. Розуміння конечності людського життя для Роланда вперше відбувається саме в контексті обговорюваних у коледжі новин, зумовлених можливою ядерною атакою СРСР: “*He had never contemplated his own death. He was certain that the usual associations – dark, cold, silent, decay – were irrelevant. These were all things that could be felt and understood. Death lay on the far side of darkness, beyond even nothing. He was dismissive of the afterlife, like all of his friends. They sat through the compulsory Sunday-evening service in contempt of the earnest visiting vicars and their wheedling and beseeching of a nonexistent God*” (McEwan, 2022: 127).

У романі наявні виразні маркери філософії постпостмодерністського світовідчуття, які вже були досліджені раніше (Дроздовський, 2019). Так, важливим чинником постпостмодерністського наративу є наявність *трансцендентального* (в кантіанському розумінні). Таким чинником трансцендентального в романі І. Мак'юена є музика, яка відіграє в долі юнака особливу роль, передусім в аспекті розуміння його життя як «шляху героя». Викладачка музики стає тією, хто перетворює хлопчика на чоловіка, даючи йому можливість пізнати перший сексуальний досвід. “*The piano teacher, who no longer taught*

him, who had kissed him full on the lips when he was eleven, pinched his thigh once, unbuttoned his shorts to tidy his rumpled shirt, did not know she led a double life. There was the woman, the real one, Miss Miriam Cornell, the one who had invited him to lunch in her cottage when he was twelve” (McEwan, 2022: 118). Ось як письменник описує сцену перед першим сексуальним досвідом протагоніста (дозволимо доволі розлогу цитату, яка описує одну з ключових сцен у творі, закарбовану в пам’яті Роланда):

“But she said sharply, “All of it.”

So he pulled down his underpants and stepped out of them.

“That’s better. Lovely, Roland. And look at you.”

She was right. He had never known such anticipation. Even as she frightened him, he trusted her and was ready to do whatever she asked. All the time he had spent with her in his thoughts and, before that, all the intimidating lessons at the piano had been a rehearsal for what was about to happen. It was all one lesson. She would make him ready to face death, happy to be vaporized. He looked at her expectantly. What did he see?

The memory would never leave him (підкреслення наше). <...>. While he was undressing, she had taken off her cardigan and jeans. Her knickers, like her T-shirt, were green. Cotton, not silk. The T-shirt was a large man’s size, and perhaps he should have worried about a rival. The folds of the material, brushed cotton, seemed to him voluptuous in his heightened state. Her eyes were also green. He had once thought there was something cruel about them. Now their color suggested daring. She could do anything she wanted” (McEwan, 2022:137).

Відчуття, яке переживає юнак, тільки посилює ключову дихотомію, репрезентовану в романі: ієрархічний/упорядкований простір і світ емоцій, тілесності, що не піддається впорядкуванню. “Berners, like most schools, was held together by a hierarchy of privileges, infinitesimally graded and slowly bestowed over the years. It made the older boys conservative guardians of the existing order, jealous of the rights they had earned with such patience” (McEwan, 2022: 122). Герой переживає «життя тіла», яке постає опозицією до ієрархії відносин у коледжі, де все підпорядковано здобутому досвіду: чим більше років ти дотримувався порядку, тим більшою є можливість від нього відійти

на старших курсах: “Lights-out time advanced by fifteen minutes each year. To start, there was the dormitory shared by thirty boys. Five years later, that was down to six. The sixth form could wear sports jackets and overcoats of their own choice, though nothing colorful was tolerated. They also had a weekly allowance of a four-pound block of Cheddar cheese to be divided among a dozen boys, and several loaves, a toaster, and instant coffee, so they could entertain themselves between meals. They went to bed when they pleased. At the apex of the *hierarchy* (підкреслення наше – Д.Д.) were the prefects” (McEwan, 2022: 123). Водночас життя юнаків у коледжі в романі показано як своєрідний образ «паноптикуму», де кожний має дотримуватися суворих норм від режиму засинання до візерунку на краватці.

Ключовий для Роланда момент статевого дорослішання відбувається в будинку старшої від юнака викладачки музики. Музика – символічна репрезентація «буття почуттів»: під час гри хлопець відчуває певний дискомфорт сексуального характеру й не може дочекатися, коли гра завершиться: “He relaxed a little when she almost fumbled a run of notes, a private game of mischievous Mozart. But the movement seemed to last hours, and at the end the black dots that signalled a repeat were a punishment, a renewed jail sentence. The weight on his attention was becoming unbearable. His eyes were smarting. Finally, the movement sank away into its final chord, which he held for a crotchet too long.

Immediately, she stood. He felt close to tears with relief that they were not going to play the *allegro molto*” (McEwan, 2022: 134–135).

Музика – маркер трансцендентального, який пов’язує роман, написаний у постпостмодерністський період, із романтичним дискурсом. Крім того, роман типологічно пов’язаний із твором Е-Е. Шмітта «Мадам Пилінська і таємниця Шопена» (Шмітт, 2019), у якому експліковано мотив становлення юнака як професійного піаніста й чоловіка. Мотив сексуального дорослішання у творі Шмітта напряму корелює з можливістю розвинути у собі музичне чуття; сексуальні «вправи» допомагають, на думку старшої викладачки – пані Пилінської, розпружити м’язи, щоб краще впоратися з грою на фортепіано.

Музика в романі «Уроки» корелює з мотивом «буття почуттів», що значною мірою реактуалізує романтичну топіку. Проте роман містить

у своєму ландшафті низку питань соціального характеру, що стосуються топіки війни та воєнних конфліктів: *“President Kennedy had announced a “quarantine” around Cuba; Russian vessels, with a cargo of nuclear warheads, were heading toward a flotilla of American warships. If Khrushchev did not order his ships back they would be sunk, and the Third World War could begin”* (McEwan, 2022: 126). Публікація у вересні 2022 р. роману, у якому значущим є дискурс планетарних катастроф, дає підстави зарахувати цей твір до жанрового різновиду роману-попередження, у якому актуалізовано також екологічний вектор (топіка Чорнобиля та ядерної катастрофи). *“What might the Russians do? Even as the boys of the fourth-form common room affected genuine grown-up concern at this new state of things, the words “thermonuclear warhead” conjured for them, like towering thunderclouds at sunset, a thrilling reckless disruption, a promise of ultimate liberty by which school, routines, regulations, even parents – everything – was to be blown away, a world wiped clean”* (McEwan, 2022: 125). Зазначений аспект засвідчує, що британський постпостмодерністський роман не пориває з традиціями англійського інтелектуального роману ХХ ст., а увага до соціальних проблем є чинником літературної топіки британського постпостмодерністського роману, зокрема в романістиці І. Мак'юена, що вже було досліджено раніше (Дроздовський, 2019).

Твір спонукає читачів до критичного ставлення до навколишньої дійсності, зокрема, він демонструє внутрішні підводні течії соціальних ієрархій. Навіть навчання в коледжі в романі показано як навчання, у якому домінують заборони й табу, які, проте, навіть у цьому замкненому просторі коледжу не дають можливості побудувати ідеального суспільства (вияви дідівщини та ін.). Юнаки ж усе одно живуть «тілом»: *“As for sexual longing, that was submerged in boasts and taunts and extremely funny or completely obscure jokes. Whichever, it was obligatory to laugh. Behind this nervous sociability was the boys' awareness of a grand new terrain spread out before them. Prior to puberty, its existence had been hidden and had never troubled them. Now the idea of a sexual encounter rose on the horizon like*

a mountain range, beautiful, dangerous, irresistible” (McEwan, 2022: 116).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Метажанровий патерн містерії генетично пов'язаний із вибраною письменником темою в романі «Уроки»: розкрити становлення особистості, показати етап дорослішання британського чоловіка на тлі планетарних політичних, соціальних та екологічних змін. З огляду на це дорога в романі експлікована на рівні архетипного образу в юнгіанському й кемпбеллівському розумінні. Метажанровий патерн містерії розкриває спектр життєвих колізій, які приводять персонажа до розуміння онтології життя, тобто глибинних законів, які, на перший погляд, протистоять здоровому глузду: дорослі марять дитячими «войнушками» і грою в «хлопчачі забави», щоправда, в планетарному вимірі це призводить до катастрофічних наслідків.

Важливо зазначити, що письменники-романтики також сприймали світ як цілісність, як поєднання реального (фізичного) та трансцендентального (метафізичного) вимірів реальності. Зазначена тенденція притаманна романові «Уроки» й реалізована у світогляді як оповідача, так і протагоніста Роланда, який не вірить у потойбічне життя. Водночас згадки про потойбічне життя, що викликає іронію в юнаків, постають одним із чинників моральної поведінки персонажів у фізичному «зривному» житті.

Роман «Уроки» пропонує властивий роману-виховання мотив зіткнення уяви, почуттів, фантазій із життєвою дійсністю, яка часто постає чинником знищення наївних дитячих мрій. Ключовий для твору мотив дорослішання водночас передбачає посилення *ratio* в житті персонажів, проте побудувати дорослий світ на раціональних засадах, щоб створити комфортне життя у суспільстві у світовому вимірі, все одно не вдається, і Карибська криза, загострене протистояння між СРСР і США – яскраве свідчення планетарного «дорослого» та «раціонального» життя, у якому переважають, як каже викладачка музики, «хлопчачі ігри». Зрештою, детективна сюжетна лінія також вносить до твору мотив «кризи раціональності». Зазначений аспект потребує подальшого вивчення і становить перспективу дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дроздовський Д. Карнавал і містерія як метажанрові чинники змін літературно-історичних періодів. *Південний архів (філологічні науки)*. 2019, № 79. С. 34–38. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2019-79-6> (дата звернення: 10.09.2022).
2. Дроздовський Д. Містерія й карнавал як метаформи постпостмодерністського британського роману. *Філологічний дискурс*. 2019. № 9. С. 47–64. URL: <https://doi.org/10.31475/fil.dys.2019.09.05> (дата звернення: 09.09.2022).
3. Кемпбелл Дж. Герой із тисячею облич. Київ : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 392 с.
4. Шмітт Е.-Е. Мадам Пилінська і таємниця Шопена / з фр. пер. І. Рябчій. Львів : Видавництво Анетти Антоненко, 2019. 96 с.
5. Юнг К.Г. Душа и миф. Шесть архетипов / пер. А.А. Спектор. Минск : Харвест, 2004. 372 с.
6. McEwan I. *Lessons*. London : Knopf, 2022. 448 p.
7. *The contemporary British novel since 2000* / edited by James Acheson. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2017. 214 p.
8. *The Routledge companion to twenty-first century literary fiction* / edited by D. O’Gorman and R. Eaglestone. London–New York : Routledge, 2018. 474 p.

REFERENCES:

1. Drozdovskyi, D. (2019). Karnaval i misteriiia yak metazhanrovi chynnyky zmin literaturno-istorychnykh periodiv [Carnival and mystery as meta-genre factors of changes in literary and historical periods]. *Pivdennyi arkhiv (filolohichni nauky)*. Pp. 34–38. Retrieved from: <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2019-79-6> [in Ukrainian].
2. Drozdovskyi, D. (2019). Misteriia y karnaval yak metaformy postpostmodernistskoho brytanskoho romanu [Mystery and carnival as metaforms of the post-postmodern British novel]. *Filolohichniy dyskurs [Philological Discourse]*. 2019. Vyp. 9. Pp. 47–64. Retrieved from: <https://doi.org/10.31475/fil.dys.2019.09.05> [in Ukrainian].
3. Kempbell, Dzh. (1999). *Heroi iz tysyacheiu oblych [A hero with a thousand faces]*. Kyiv: Vydavnychiy dim “Alternatyvy”. 392 s. [in Ukrainian].
4. McEwan, I. (2022). *Lessons*. London: Knopf. 448 p.
5. Shmitt, E.-E. (2019). *Madam Pylinska i taiemnytsia Shopena [Madame Pylinska and Chopin’s secret]* / z fr. I. Riabchii. Lviv: Vydavnytstvo Anetty Antonenko. 96 s. [in Ukrainian].
6. *The contemporary British novel since 2000* / edited by James Acheson. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2017. 214 p.
7. *The Routledge companion to twenty-first century literary fiction* / edited by D. O’Gorman and R. Eaglestone. London–New York: Routledge, 2018. 474 p.
8. Yung, K.H. (2004). *Dusha y myf. Shest arkhetyпов [Soul and myth. Six archetypes]* / per. A.A. Spektor. Minsk: Kharvest. 372 s. [in Russian].